

Marušiak, J. - Ferencová, M. (zost.): Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie. Bratislava: Veda 2005, 220 s.

Radoslav Maskal, maskal@saske.sk

Zborník Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie bol vydaný v rámci úlohy Transformácie identít v historickom a súčasnom kontexte Slovenska so zreteľom na integračné procesy. Obsahuje 16 príspevkov z rovnomenného seminára, ktorý sa konal 11. februára 2004 v Bratislave. Autori, ktorí sú pracovníkmi ústavov SAV, ako aj iných inštitúcií, sa v jednotlivých článkoch snažia priblížiť čitateľom obsah pojmu identita, ako aj jej aplikácie v daných súvislostiach. Ako vo svojej štúdii Čo je identita? A. Findor uvádza, latinský termín *idem* (to isté, totožné), ktorý tvorí základ termínu *identitas*, má dva významy. Prvý hovorí o rovnakosti a ten druhý o osobitosti, ktorá je stála a pretrváva v čase. Koncept „identity“ v sebe obsahuje dva vymedzujúce aspekty porovnávania osôb a vecí: podobnosť a rozdielnosť. Tieto aspekty stáli aj na začiatkoch kariéry pojmu identita, ktorý ma bohatú filozofickú minulosť. Otázky trvalosti uprostred zmeny a rovnakosti uprostred rozmanitosti zamestnávali filozofov od čias starovekého Grécka až po súčasnú analytickú filozofiu. Pre veľký počet príspevkov v zborníku ťažko možno všetky čo i len spomenúť. Preto sa pousilujeme priblížiť obsah aspoň niektorých z nich.

P. Weiss vo svojom materiáli Problematika postkomunistickej identity na Slovensku tvrdí, že tento fenomén si zasluhuje pozornosť, pretože SR prešla od novembra 1989 štyrmi veľkými zmenami - politickou revolúciou, zásadnou zmenou ekonomického systému, zmenou štátoprávneho usporiadania a integráciou do európskych a transatlantických štruktúr. Autor tohto príspevku sa zamýšľa nad faktom, ktorý dodnes rezonuje v našej spoločnosti a tým je diferenciácia obyvateľstva na zástancov bývalého režimu, ktorí poukazujú na niektoré výhody socializmu a jeho odporcov najmä z radov bývalých disidentov a členov cirkví, ktorí zase zdôrazňujú despotický charakter totalitného režimu. Konštatuje, že príčinou krízy ateistickej identity sa stal konformizmus ako fenomén postkomunistickej spoločenskej reality. Tento fenomén sa stal pre mnohých životnou filozofiou, vďaka ktorej sa aj napriek komunistickej minulosti úspešne etablovali v nových pomeroch a zastávajú popredné miesta v politike. Autor správne vystihol tento stav termínom „komulici“, ktorý vyjadruje premenu bývalých horlivých ateistov na manifestačne praktizujúcich katolíkov.

A. Duleba vo svojej téme Minulé i súčasné otázky rusínskej identity vysvetľuje príčiny asimilácie rusínskej menšiny, pričom za hlavný dôvod považuje násilnú ukrajinizáciu rusínskeho etnika na Slovensku počas komunizmu. Venuje sa pomerom Rusínov žijúcich v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny. Konštatuje, že predstavitelia rusínskej menšiny považujú za jediný právny akt, upravujúci postavenie Zakarpatska československý zákon z októbra 1938, ktorý udelil Podkarpatskej Rusi autonómny štatút. Uvádza, že na Zakarpatsku v súčasnosti prevláda separatizmus, ktorého vznik sa datuje od vyhlásenia nezávislosti Ukrajiny v roku 1991. Rusínskimi predstaviteľmi zdôvodňujú orientáciu na Rusko neochotou ukrajinskej vlády udeliť Rusínom autonómiu. V závere svojho príspevku autor vyslovuje obavu, že súčasná politika Ukrajiny smerom k rusínskej menšine môže viesť k destabilizácii celého stredoeurópskeho regiónu, čo podľa môjho názoru nie je až také nereálne vzhľadom na zahraničnú politiku USA a Ruska, ktoré sa usilujú cez niektoré štáty o dominantné postavenie v tejto oblasti.

Z. Poláčková vo svojej stati Rakúska štátna identita ako štruktúrovaný pojem tvrdí, že po 1. svetovej vojne pretrvávala u Rakúšanov tendencia k anšlusu s Nemeckom, ktorá vychádzala jednak z monarchie zdedenej inklinácie k nemeckému národu a taktiež z hospodárskych ťažkostí Rakúska po 1. svetovej vojne. Ďalej vysvetľuje, že po občianskej vojne v roku 1934, z ktorej vyšli víťazne kresťanskí sociáli na čele

s kancelárom Engelbertom Dollfussom, vládla v Rakúsku napätá atmosféra, ktorá nakoniec vyústila do nadšeného privítania nemeckých vojsk v roku 1938. Autorka však akosi pozabudla na skutočnosť, že nebyť odstránenia E. Dollfussa, tak by sa Nemcom nepodarilo uskutočniť svoj plán. Paradoxne však začlenenie Rakúska do Nemeckej ríše malo za následok posilnenie rakúskej identity. Rakúske obyvateľstvo si začalo uvedomovať rozdiely medzi sebou samými a Nemcami nielen v politike, ale aj v kultúre a jazyku. K posilneniu rakúskej identity prispelo aj povýšenecké správanie Nemcov voči Rakúšanom, ktorí ich považovali za občanov druhej kategórie. Podpísaním štátnej zmluvy v roku 1955 získalo Rakúsko opäť nezávislosť a zbavilo sa tak nadvlády štyroch mocností, avšak muselo sa zaviazat' k neutralite. Ratifikáciou zmluvy s EÚ v roku 1995 sa Rakúsko opäť stalo súčasťou európskej politiky, avšak je otázne, či si dokáže uchovať svoju nezávislosť, ktorú ako vieme EÚ nezabezpečuje.

J. Marušiak vo svojom príspevku Jazyková otázka v súčasnom Bielorusku a problematika formovania národnej identity hovorí, že Bielorusko bolo považované za vzorovú republiku v bývalom ZSSR z hľadiska vernosti a lojality obyvateľstva. Bieloruské obyvateľstvo prijímalo procesy sovietskej rusifikácie dosť pasívne, čo bolo spôsobené absenciou demokratických tradícií a intenzitou represálií. Ani vznik nezávislého Bieloruska v roku 1991 nezabránil postupnej rusifikácii Bieloruska, ktorý sa prejavoval osobitne v školstve a v politike, o čom svedčí aj fakt, že podľa posledných štatistík ruský jazyk dominuje aj v bežnej komunikácii, kde ním hovorí až 81 % respondentov. Čo sa týka zahraničnej orientácie Bieloruska na čele s prezidentom A. Lukašenkom, badať tu pokles tendencie orientácie na Rusko, čo je spôsobené spormi medzi týmito republikami o ceny a dodávky plynu, privatizáciou bieloruských podnikov, ale aj budúcou podobou ústavy spoločného štátu. Na druhej strane však oficiálna propaganda pozitívne hodnotí obdobie, kedy bolo Bielorusko súčasťou ZSSR, lebo jej dalo toľko, koľko dovtedy nemohlo dať ani jedno obdobie existencie bieloruských dejín. Bieloruská identita sa aj napriek tomuto obdobiu útlaku vyvíja k postupnému prehĺbovaniu národného povedomia, avšak je otázne, či sa po prípadnej zmene režimu nezačlení do Ruska, resp. do EÚ, čo by znamenalo značné oklieštenie jeho nezávislosti.

P. Juza v úvode svojej štúdie Historické formovanie identity a postkomunistická realita v Uzbekistane predkladá historický exkurz tejto stredoázijskej krajiny, ktorá má dlhú a bohatú históriu. Je jednou z kolísk ľudskej civilizácie, veď práve tade viedla hodvábna cesta. V roku 1925 sa Uzbecká sovietska socialistická republika stala súčasťou bývalého ZSSR. V čase nastolenia sovietskeho režimu prevládala u stredoázijských národov sebaidentifikácia rodová nad národnou. Až vytvorením Uzbeckej SSR sa položili základy moderného uzbeckého národa, hoci klanové princípy pretrvávajú dodnes. Súčasný režim I. Karimova sa ostro bráni proti nekontrolovateľnej renesancii islamu, ba dokonca tieto tendencie považuje za islamský extrémizmus. V prípade hľadania identity v Uzbekistane je prítomných niekoľko fenoménov, ktoré brzdia snahu o sformovanie a presadenie sa novej identity. Sú to najmä sklon k autoritatívnej forme vlády, prítomnosť sovietskej ideológie vo všetkých oblastiach života, slabé demokratické podvedomie spoločnosti a nezujem o zmenu tohto stavu, ktorý je vďaka moslimskej štátnej ideológii vnímaný ako to, čo je dané a nemenné.

G. Gregušová sa vo svojom článku Národná identita Číňanov na Slovensku domnieva, že slabá znalosť slovenského jazyka neumožňuje Číňanom lepšie sa začleniť do spoločnosti, v dôsledku čoho sa cítia dosť izolovaní. Čínska komunita na Slovensku nie je homogénna, nejestvuje tu čínska štvrť ako v niektorých iných krajinách. Vzťahy v čínskej komunite nie sú v dôsledku sporov pri podnikaní dobré. Pre mnohých Číňanov je SR prestupnou stanicou smerom na Západ, snahu odísť neskôr potvrdzujú aj viacerí Číňania žijúci v SR.

V závere je pripojený zoznam autorov jednotlivých príspevkov, ako aj inštitúcie, z ktorých sú autori. Zborník predstavuje významný príspevok k prehĺbeniu poznatkov o formovaní identít jednotlivých národov a etník v strednej a východnej Európe, resp. v strednej Ázii a môže prispieť k plodnému dialógu medzi týmito etnikami.